
Catalunya i Flandes. Una relació històrica - Malines - Merode

Autor:

Data de publicació: 23-10-2010

Joan Cavaller. Catalunya i Flandes. Una relació històrica

Les notícies recents sobre les eleccions belgues que han donat el triomf als partits independentistes flamencs ens permeten subratllar la realitat del fenomen d'afirmació nacional que, al costat de Grenlàndia, Escòcia, Quèbec, Txèquia, Eslovàquia, les repúbliques de l'antiga Iugoeslàvia i Unió Soviètica, etc., s'està desenvolupant arreu del món en els nostres dies. L'època dels grans imperis s'està extingint paral·lelament al procés d'expansió de la democràcia i les filosofies que, posant l'accent en el caràcter dialògic de l'ésser humà, critiquen el pensament únic.

En la fotografia: Bart de Wever, cap del partit N-VA que ha obtingut la victòria en els comicis.

Catalunya està involucrada en el mateix procés sobiranista de les nacions que, com ara Flandes, avancen cap al reconeixement polític de llur condició específica en forma d'un estat polític, bé independent, bé federat. El procés independentista flamenc afectarà profundament l'evolució de la política de la Comunitat Europea perquè, a diferència de la independència d'estats no comunitaris, per primera vegada caldrà atendre a les conseqüències jurídiques i polítiques que comporti la divisió d'un estat membre. El fet de l'emancipació sobiranista de Flandes obligarà la Comunitat Europea i els estats que l'integren a definir una legislació específica en aquesta matèria tan delicada, creant les bases jurídiques per tal que altres regions accedeixin al mateix estatus polític tot assegurant alhora la continuïtat del projecte europeu comú.

No tindrà sentit exigir que un nou estat independent com ara Flandes pugui ser expulsat de la Comunitat Europea, especialment si tenim en compte que acull la capital Brussel·les i en va ser soci fundador.

En aquest nou context que aviat caldrà concretar en la legislació europea, Catalunya trobarà l'oportunitat definitiva per a escapar de França i Espanya i recuperar la seva condició d'estat que les potències colonitzadores li van arrabassar. El cas català serà especialment complex perquè, en el supòsit que arribi a recuperar la condició d'estat que va perdre el 1714, tot d'una emergiran amb força les demandes sobiranistes procedents d'Aragó, Balears, Llenguadoc, València, Euskadi, Navarra, Galícia, etc. Espanya i França pressionaran per a evitar que llurs estats es desintegrin o simplement es reestructurin però Flandes haurà sentat les bases d'una nova època en l'estructura organitzativa d'Europa.

Per aquesta raó, creiem que resulta interessant cridar l'atenció sobre els elements comuns que lliguen la història de Catalunya i Flandes. Ens interessa criticar les idees errònies de la historiografia oficial espanyola que parla de la pretesa condició "hispànica" de la monarquia que dominava sobre les antigues "17 províncies" que més tard van donar lloc als estats actuals d'Holanda, Bèlgica i Luxemburg. Ens interessa també subratllar el caràcter imperial de Catalunya i la Corona d'Aragó durant els segles XVI i XVII, en perjudici de la pretesa superioritat política exclusiva dels castellans.

En propers articles desenvoluparem aquestes idees.

Per començar, observeu aquests escuts de les ciutats de Beauraing (a la província belga de Namur) i de Noordoostpolder (a la província holandesa de Flevoland):

Escut de la ciutat de Beauraing

(Província de Namur, Bèlgica)

Escut de la ciutat de Noordoostpolder

(Província de Flevoland, Holanda)

Aquests escuts, i molts i molts altres, vigents avui en ciutats actuals de Bèlgica i Holanda, i que publicarem en propers articles, ens parlen d'una realitat política alternativa en què Catalunya i la Corona d'Aragó gaudien d'un paper preponderant.

a relació política entre Flandes i Catalunya va néixer el 1516 arran del nomenament de Carles d'Àustria (1500-1558), fill de Joana d'Aragó i net de Ferran el Catòlic, com a rei de Catalunya amb el títol de Comte de Barcelona. La historiografia espanyola presenta aquest esdeveniment des de la perspectiva castellana d'un "rei d'Espanya".

Així podem llegir-ho en la continuació per part de José de Miniana de la Crònica General de España de Juan de Mariana:

De la proclamación de Carlos I, rey de España. Hechas con grande magnificencia las exequias del rey don Fernando, y enjutas las lágrimas que se derramaron por su muerte, se trató en el consejo de enviará don Carlos el testamento en que era declarado sucesor, suplicándole viniese cuanto antesá tomar posesion de sus reinos heredados. (...) Entretanto don Carlos recibió la triste nueva déla muerte de su abuelo: y después de haber dado sinceras señales de dolor, y elogiado como debia la memoria de principe tan grande, mandó celebrar exequias con aparato magnifico en la iglesia mayor de Gante; y para que no faltase circunstancia á la solemnidad de este acto, asistió él mismo vestido de luto. Hecho esto, y convertida la tristeza en alegría, después que fue saludado rey de España, dirigió sus cuidados á las cosas del reino. (Llibre 1, capítol 1, Historia general de España: la compuesta, enmendada y añadida. Vol. 2. Imprenta y librería de Gaspar y Roig, editores. Madrid, 1852. p. 249)

La confusió política de Castella i Espanya procedeix de l'edat mitjana en la pretensió de l'aristocràcia castellana de governar la Península Ibèrica per considerar-se hereva de l'elit visigoda expulsada del poder pels àrabs. Fruit d'aquesta pretensió política, els castellans van crear un projecte polític anomenat "Espanya" a partir de la consideració prèvia d'un

concepte geogràfic d'abast territorial peninsular. No importa que a la Península Ibèrica hi hagués cinc regnes com escrivia Florián Ocampo, cronista de Carles I:

Ahora por este nuestro tiempo, dado que también haya muchos pueblos y gentes españolas que particularmente se nombren con apellidos diversos entre sí, todos ellos van contenidos y incluídos dentro de cinco reinos cristianos que se hicieron en España después que los árabes y moros africanos entraron en ella, cuando la sacaron de poder de los godos, que en aquel tiempo la poseían: y son los siguientes. El reino de Portugal, el reino de León, el reino de Castilla, el reino de Navarra, el reino de Aragón. (Los cinco primeros libros de la crónica general de España, I, 3, p. 32/572).

Recordem que en temps d'Ocampo, Portugal no formava part encara dels dominis del rei de Castella i no ho faria fins al 1580 amb l'entrada en escena de Felip II. D'aquesta manera, Ocampo està demostrant una concepció nacionalista extraordinàriament agressiva que, amb el temps, es traduirà en l'exigència de sotmetiment dels portuguesos al dictat castellà per via de la violència, com també succeiria amb catalans, bascos i qualsevol que gosés contradir l'imaginari nacional castellà.

Podríem aportar moltes altres cites però la qüestió de pretensió de domini peninsular per part dels castellans ja des de l'edat mitjana no és un concepte desconegut que necessiti aclarir-se. Ja ens hi hem referit en algun altre lloc i, si de cas, també podeu consultar la Wikipèdia per copsar l'arrelament del concepte nacionalista entre els castellans, malgrat les cites que algú hi ha transcrit i que, detallant els títols reials de Carles I, impedeixen deduir-ne res que tingui a veure amb Espanya. El títol de l'entrada a la Wikipèdia, "Carlos I de España" és com una bofetada a la intel·ligència.

Crec interessant aportar aquí aquesta imatge procedent del llibre "Las grandezas y cosas notables de España" de Pedro de Medina, publicada a Sevilla el 1548 (per tant, abans que al 1580 Portugal fos possessió dels Àustries) per remarcar la noció nacionalista castellana abocada sobre el conjunt de la Península Ibèrica:

La interpretació de Carles I com a "rei d'Espanya" obeeix als interessos propagandístics del nacionalisme castellà però incorre en grans incongruències. La més important i evident és la inexistència d'Espanya al segle XVI. Subratllem novament que Espanya va néixer, pròpiament com a tal, el 1714. És important remarcar aquest fet per a així poder circumscriure la realitat política de Carles d'Àustria als territoris específics dels quals era monarca titular. Si apartem el concepte d'Espanya per tractar-se al segle XVI d'una pretensió nacionalista castellana, el que tindrem és un monarca de diferents estats a la Península Ibèrica: els estats de la Corona d'Aragó: Aragó, Catalunya i València (per una banda) i l'estat de Castella (per una altra). El fet de la parcialitat política de la Península Ibèrica no ofereix cap dubte. Tot just, per a ser reconegut com a rei, Carles d'Àustria es va veure obligat a visitar tots aquests territoris i jurar-ne les constitucions corresponents, una per una. Així, va visitar Valladolid l'any 1518, Saragossa el 1518, Barcelona el 1519 i, nou anys després, València el 1528.

I remarcuem aquí que Carles d'Àustria mai no va visitar mai Lisboa perquè mai no va ser rei de Portugal. En conseqüència, no podria haver estat mai rei de cap Espanya en l'abast peninsular al que fan referència els cronistes Mariana, Medina, Ocampo i altres. Espanya, com a projecte polític, no existia més que en l'imaginari nacionalista dels

castellans. Una pura invenció que va servir d'excusa a les ànsies expansionistes de l'aristocràcia castellana.

Visió nacionalista castellana de les possessions de Carles d'Àustria.

Per què "imperio español" i no "flamenc", "austríac" o "alemany"?

Font: http://patriotashispanos.iespana.es/reyes_espana/emperador_carlosV.htm

Hem volgut insistir tantes vegades en una qüestió tan evident, però alhora conflictiva (en la mentalitat nacionalista dels castellans), perquè ara cal preguntar-se sota quines condicions Carles d'Àustria era comte a Flandes.

Com sabem, Carles va heretar les possessions europees per la mort del seu pare Felip el bell (1478-1506) a través del dret d'herència procedent dels seus avis paterns: de Maximilià I (1459-1519), el seu avi, emperador del Sacre Imperi Romano-Germànic, rebria Àustria i el dret a la corona imperial, i de Maria de Borgonya (1457-1482), la seva àvia, en rebria Borgonya, les 17 províncies dels països baixos, Artois i el Franc Comtat.

L'assumpció efectiva d'aquestes possessions europees, com també del regne de Castella (no així d'Aragó, Catalunya i València, on governaria Ferran el catòlic, el seu sogre, fins al 1516), es va produir el dia en què va morir el seu pare, Felip el bell: 25 d'octubre de 1506. Tot i així, en ser menor d'edat (tenia 6 anys), els diferents territoris van ser regentats per diferents personalitats. En el cas dels Països Baixos, la regència va ser assumida pel seu avi patern, Maximilià (1459-1519), emperador del Sacre Imperi Romano Germànic i, més tard, per la filla d'aquest, Margarida d'Àustria (1480-1530).

Herències rebudes per Carles d'Àustria

Possessions de Carles d'Àustria

a la seva mort

Font: "The Cambridge Modern History Atlas," editat per Sir Adolphus William Ward et.al.)

Si prescindim doncs de la idea d'Espanya, construcció nacionalista de l'aristocràcia castellana, i ens concentrem en els estats de la Corona d'Aragó i els territoris dels països baixos, descobrirem que el rei de Catalunya (entre 1519 i 1558) era un flamenc nascut a la ciutat de Gant, a l'actual estat de Bèlgica, fill de Joana, i net de Ferran II, rei de Catalunya (entre 1479 i 1516).

Per bé que no descobrim res de nou insistint en aquest aspecte, sí que resulta interessant remarcar la condició flamenca del rei de Catalunya per a així, un altre cop, allunyar de l'imaginari actual les idees irreflexives que parlen d'un rei "alemany" o un rei "espanyol". Carles I, rei de Catalunya, va esdevenir emperador del Sacre Imperi Romano Germànic a la mort del seu avi patern, Maximilià, el 1519, però abans ja era un rei de Catalunya (el mateix 1519 però uns mesos abans) i abans comte a Flandes (a la mort del seu pare, Felip el bell, el 1506).

El vincle entre Catalunya i Flandes és indiscutible, i el podem reforçar si atenem al fet que la mare de Carles, Joana, dita la boja, va casar-se amb Felip el formós tot just a l'actual ciutat belga de Lieja el 12 de novembre de 1496.

Aquests vincles dinàstics són fonamentals per a entendre perquè avui moltes ciutats de Bèlgica i Holanda, i també de les contrades més occidentals d'Alemanya, incorporen el senyal identificatiu del rei català en llurs escuts. No podem assegurar que tots aquests escuts belgues i holandesos responguin a la condició reial catalana de Carles d'Àustria, però la semblança convida a reflexionar-hi.

Escut de la ciutat de Lessines

(Província d'Hainaut, Bèlgica)

Escut de la ciutat de Bernissart

(Província d'Hainaut, Bèlgica)

Escut de la ciutat d'Ellezelles

(Província d'Hainaut, Bèlgica)

Escut de la ciutat de Saint-Amand

(Província d'Hainaut, Bèlgica)

Escut de la ciutat de Rozenburg

(Província Zuid-Holland, Holanda)

Escut de la ciutat de Maassluis

(Província Zuid-Holland, Holanda)

Escut de la ciutat de Beijerland

(Província Zuid-Holland, Holanda)

Escut de la ciutat d'Albrandswaard

(Província Zuid-Holland, Holanda)

Catalunya i Flandes: Malines

La relació entre Catalunya i Flandes va conèixer el moment culminant amb el nomenament de Carles d'Àustria, duc de Borgonya (i en conseqüència duc de Brabant, comte de Flandes, etc.), com a rei de Catalunya el 1519. En època anterior, no obstant, tots dos països ja havien mantingut relacions polítiques, per bé que, a manca de documents, la

història es perd en dimensions mítiques. Si examinem les banderes i els escuts de les ciutats flamenques de la província d'Antwerpen, descobrirem de forma sorprenent la presència de simbologia catalana. Les ciutats de Berchem, Duffel, Geel, Mortsel, Retie, Sint-Katelijne-Waver, Mechelen i Niel incorporen el senyal dels comtes de Barcelona en llurs banderes i escuts tot i que, en comptes de les quatre barres, n'hi llueixen només tres. Aquest fet podria portar algú a interpretar que, en realitat, el que tenim al davant no és simbologia catalana sinó d'algun altre indret, però els textos ens permeten descobrir una llegenda que justifica, en efecte, l'origen català dels símbols de les ciutats flamenques que hem citat.

Bandera de la ciutat de Berchem
Bandera de la ciutat de Duffel

Bandera de la ciutat de Geel
Bandera de la ciutat de Mortsel

Bandera de la ciutat de Retie
Bandera de la ciutat de Sint-Katelijne-Waver

Bandera de la ciutat de Mechelen

(Malines)

Bandera de la ciutat de Niel

La llegenda en qüestió parla de la família Berthout, a la província belga d'Antwerpen. Quan al segle XII, el rei d'Aragó va ser amenaçat pels moros, el rei va sol·licitar ajut arreu d'Europa. El Senyor de Berthout va ser un dels voluntaris. En vèncer sobre els moros, el rei d'Aragó va reconèixer l'ajut rebut atorgant terres i el títol de governador, però Berthout els va rebutjar i se'n va tornar a Flandes. Anys més tard, Berthout va tornar a ser present per rebutjar un altre atac dels moros. En aquesta ocasió, el rei d'Aragó va voler agrair el suport rebut concedint la mà de la seva filla, però Berthout també va tornar-se'n a casa sense acceptar l'ofertament. Finalment, després d'un tercer atac dels moros, Berthout va sol·licitar al rei que li permetés fer servir les armes d'Aragó en les seves pròpies armes. El rei va accedir-hi però

parcialment: només podria representar tres pals en comptes de quatre per a així commemorar que havia lluitat en les tres decisives batalles. L'escut de la ciutat de Berchem mostra la imatge d'un moro en referència a aquesta llegenda.

Escut de Berchem

Escut de Duffel

Escut de Geel

Escut de Mortsel

Escut de Retie
Escut de Sint-Katelijne-Waver

Escut de Mechelen (Malines)

Escut de Niel

Les fonts no permeten datar amb exactitud l'antiguitat de la presència de l'escut català en el senyal de la família dels Berthout, però l'Armorial Wijnbergen (escrit entre 1265 i 1270) (folis 1172 i 1173) i, més tard, l'Armorial de Gelre (escrit entre 1370 i 1414) (folis 75v i 76v) incorporen l'escut dels Berthout amb les barres catalanes entre llurs representacions. En conseqüència, podem assegurar que l'adopció del senyal del casal de Barcelona per les ciutats flamenques de la província d'Antwerpen s'havia produït, com a molt tard, el 1270, és a dir, en temps de Jaume I el conqueridor.

Referències: Heraldry on the world, Flags of the world,

Font literària que recull la llegenda:

Title: Armorial des Provinces et des Communes de Belgique

(in English: Armorial of the Provinces and Municipalities of Belgium)

Medium: book

Main author(s): Max Servais

Edition (publisher: place): Crédit Communal de Belgique / Gemeentekrediet van België: Bruxelles / Brussel (Belgium)

Language: French

Edition date: 1955 (1st ed.)

Pages: 1041

Format: 305×240 mm

Remarks: Includes 4 plates and 138 pages of illustrations. 2,500 numbered prints. Published on the occasion of the 95th anniversary of Gemeentekrediet van België / Crédit Communal (1860-1955).

Una segona llegenda, de difícil documentació, situa Gauthier IV Berthout en la conquesta de Mallorca al 1229.

Monument a la família Berthout

Autor: Luc Faydherbe

Any: 1650

Situació: St Rombout Cathedral, Mechelen

Del conjunt de ciutats belgues que incorporen el senyal dels comtes de Barcelona amb només 3 barres destaca Mechelen (Malines en francès). L'origen històric de la Senyoria de Malines és desconegut, però sabem que al segle X va passar a formar part dels dominis dels Principat de Lieja, tot i que va conservar la independència sota la direcció de la família dels Berthout. Situat entre el Principat de Lieja i el Ducat de Brabant, va patir sempre pressions per ser assimilada per un o altre però la ciutat va aconseguir conservar els seus privilegis. El 1333, Malines va ser venuda al comte Lluís I de Flandes, i, des de llavors, la Senyoria de Malines ha estat lligada als títols del comte de Flandes.

El 1288, el ducat de Brabant es va annexionar el ducat de Limburg i, a partir de 1430, Brabant-Limburg va passar a mans de la casa dels Borgonya, que també era propietària del comtat de Flandes. D'aquesta manera, els ducs de Borgonya van imposar una unitat política sobre els territoris dels Països Baixos.

El 1473, Carles I de Borgonya (Carles el temerari), fill de Felip el Bo, va establir a la ciutat de Malines la Cambra Central de Comptes i el Tribunal Suprem (o Parlament de Malines). Margarida d'Àustria el va abolir el 1477 però Felip el bell (el marit de Joana d'Aragó, filla de Ferran el catòlic) el va reinstaurar el 1504 i va fer de la ciutat la seu de la cort de l'estat de Borgonya.

Per aquesta raó, Malines serà el lloc de residència dels fills del matrimoni de Felip el bell i Joana d'Aragó a partir del nomenament d'aquesta com a reina de Castella el 1504. La germana de Felip se'n faria responsable de l'educació.

El 1530, després de la mort de Margarida d'Àustria, governadora del Ducat de Borgonya i dels Països Baixos, Carles d'Àustria, fill de Joana d'Aragó, traslladaria la cort a Brussel·les.

El mapa següent potser ajudarà a situar-nos dins el context de l'enrevesada història dels Països Baixos:

Font: adaptat de 1477 Pays-bas bourguignons

Després d'haver assistit al conjunt d'aquestes informacions, comença a fer-se evident el paper de Catalunya en la relació política amb Flandes i el conjunt dels territoris dels Països Baixos. Al mateix temps, les pretensions nacionalistes castellanes sobre aquests territoris resulten ridícules i es basen només en la decisió de Felip II de Castella de conservar-hi per la força la seva titularitat. La resta d'informacions fan de Castella un nom sense cap significació en aquest escenari.